

Nr 71.

Av herr **Olsson** i Kullenbergstorp **m. fl.**, om skrivelse till *Kungl. Maj:t* angående effektiva åtgärder för den självägande bondebefolkningens bevarande vid jordbruket.

Det nya tidevarv, som nu ingår, kommer att ställa stora krav på alla, som äro villiga att stödja en besinningsfull reformpolitik i demokratisk riktning men som inse, att ingen folklycka kan vinnas i Sverige under en socialistisk samhällsordning. Den svenska jordbrukareklassen är medveten om det ökade politiska ansvar, som under den kommande tiden skall ställas på densamma, och den skall känna det som en plikt att medverka i det inre nydaningsarbete, som förestår inom vårt land. Samtidigt kräver den emellertid större respekt och uppmärksamhet än hittills från andra samhällsklassers sida för sin övertygelse om vad som är gagneligt och skadligt för jordbruksbefolkningens berättigade intressen, för vår modernärings utveckling och för vårt fosterlands bevarande som urgammalt hemvist för frihet och samhällstrevnad.

Alla tiders erfarenheter i olika länder visa, att en självägande och ekonomiskt självständig jordbrukareklass är ett rikets ryggrad. Knäckes denna ryggrad genom att bondeklassen drives bort från jorden eller förvandlas till en klass av ofria brukare, då nedsjunker det land, där sådant sker, till ett värnlöst byte för utländska intressen och för starkare folks maktbegär. Vår egen historia företer i äldre tider många bevis på farorna av bondeklassens försvagande. Men även de senaste årtiondenas utveckling innesluter i detta hänseende varningar, som blivit alltför litet beaktade. Genom det stora finanskapitalets och de oräkneliga kapitalisternas förvärv i industriellt och spekulativt syfte av böndernas jord och skogar, särskilt i norra delen av vårt land, har bondebefolkningen starkt undergrävts. I samma riktning verkar massflykten av landsbygdens ungdom till industrien och Amerika, som i första rummet

förorsakats av jordbrukets låga avkastning vid jämförelse med andra näringar och dess oförmåga att betala lika höga löner som industrien. En följd av dessa missförhållanden har blivit, att jordbruksproduktionen på många orter inom landet utvecklats svagare, än vad som eljest varit möjligt, vilket blivit kännbart ej minst för befolkningen i städerna. Vidare hava missnöje och böjelser för socialistiska tänkesätt utbredd sig inom ganska stora kretsar av jordbruksbefolkningen, i första rummet lantarbetarna men även småbönder, arrendatorer och torpare, särskilt i Norrland. Härigenom har vårt lands motståndskraft mot påfrestningar och hot såväl utifrån som inifrån förminsats, vilket dess värre har kunnat iakttagas vid flera tillfällen under den senaste tiden.

Under de gångna krisåren hava nya faktorer tillkommit, som ytterligare undergrävt bondeklassens bestånd, och ännu större faror hota under den närmaste framtiden. Den förda prispolitiken har, som ofta påpekats, oskäligt gynnat andra näringar på jordbrukets bekostnad. Lantbrukarnas inkomster i reda penningar hava visserligen ökats, men de flesta betänka icke, att dessa inkomster till stor del endast varit skenbara, i det att jordbrukets levande och döda inventariekapital gått tillbaka och de ökade insättarebehållningarna i väsentlig mån endast representera realkapital, som överförts i likvid form. När de reducerade kreatursbesättningarna ånyo skola bringas upp till sin förra storlek, förslitna redskap och maskiner ersättas samt uppskjutna reparationer och byggnadsarbeten verkställas, komma kristidsbesparingarna att stryka med, och mera till. Kristiden har varit en gyllene tid huvudsakligen blott för dem som passat på att realisera sin skog, sina kreatur eller sina hemman, och fördenskull hava också hemmansförsäljningarna under dessa år tagit en omfattning, som troligen aldrig tillföre. Vi våga därjämte påstå, att krislagarna för jordbruket och det sätt, varpå dessa lagar tillämpats, ökat vantrevnaden inom jordbrukaryrket och i icke ringa mån bidragit till att bönder frestats göra sig av med sina gårdar. När nu freden blir slutet och spannmålsimporten åter kommer i gång, kan man vänta ett prisfall på jordbrukets produkter, vilket, om icke skyddande åtgärder vidtagas, kommer att leda till en jordbrukskris av oöverskådlig räckvidd. Krisen kommer ej endast att ruinera dem, som under de senaste åren köpt egendomar till de uppskrivade prisen. Även den övriga stora massan av jordbrukare kommer därigenom att hotas i sin existens, ty taxeringsvärdena och skatterna hava uppstegrats, arbetslösheten komma sannolikt icke att sjunka och höga pris på inventarier och redskap komma alljämt att bestå.

Det synes oss därför vara hög tid att kraftiga åtgärder vidtagas för jordbruksbefolkningens stärkande och jordbrukets skyddande under den tid, som stundar. I första rummet upprepa vi vår så många gånger framförda fordran på kristidsregleringens snabba avveckling. Vi begära, att den svenske bonden icke längre måtte hållas i träldom under ett byråkratiskt polisvälde, vartill ett motstycke i vår historia endast påträffas, om man går tillbaka till allmogens förtryck under medeltiden. Med hänsyn till det förestående prisfallet på livsmedelsmarknaden behöves vidare en skyndsam utredning, rörande vilka åtgärder som lämpligen böra vidtagas för att motverka prisfallets skadliga inverkan på jordbruket, särskilt med hänsyn till det nuvarande höga jordvärdet. Vi äro icke nu beredda att framlägga några positiva förslag i denna riktning, men framhålla som en tänkbar utväg införandet av glidande skyddstullar och som en annan, att kvarnarna, för att få rätt importera utländsk spannmål, bleve förpliktade uppköpa den inhemska spannmålen till statsgaranterade minimipriser, vilka fullt täcka produktionens kostnader och den med spannmålsodlingen förenade risken. Dessutom vilja vi förorda en reform av jordbrukets avsättningsförhållanden i sådan riktning, att, när statsregleringen av livsmedelshandeln upphävs, vinsten på jordbruksproduktionen icke i stället fräntages jordbrukarna av stora och hänsynslösa truster mellan uppköparna, såsom kvarntrusten, den planerade köttrusten och andra. Jordbrukarna böra för att skydda sig bilda livskraftiga försäljningsföreningar och staten bör genom en sträng trustlagstiftning och andra lämpliga åtgärder hindra mellanhänderna att oskäligt rikta sig på producenternas och konsumenternas bekostnad.

Det höga jordvärdet, varom förut talats, blir uppenbarligen under fallande pris till stor olägenhet för alla landets jordbrukare och i synnerhet för dem, som under de senaste åren ärvt fastigheter eller i lojalt syfte köpt sådana. Att bibehålla ett rimligt och någorlunda stabilt jordvärde, som står i relation till jordbrukets nettoavkastning, är emellertid ett önskemål även under uppåtgående konjunkturer, emedan den osunda jordspekulationen och faran av tyngande skuldsättning därigenom hållas tillbaka. Vi anse denna fråga om jordvärdet vara en bland de viktigaste frågorna för vårt lands jordbruk och önska att den upptages till noggrann undersökning.

Att här angiva de rätta medlen till jordvärdets reglering, om nu en sådan reglering är möjlig, tilltro vi oss icke. Men vi vilja dock påpeka en reform, som enligt vårt förmenande skulle komma att få gynnsamma verkningar i nu angiven riktning. Då hemman delades mellan syskon vid arvskiften, upptogs deras värden förr i tiden inom de

flesta landskapen i vårt land efter en lägre beräkningsgrund än det fulla handelsvärdet, så att den arvinge, som övertog hemmanet, fick detsamma efter en rimlig »broder- och systertaxa» och kunde börja sin bana som självständig jordbrukare utan allt för stor skuldsättning till medarvingarna. Numera uppstegras däremot utlösningsvärdet oftast till fulla handelsvärdet, varvid skogen beräknas efter sitt realisationsvärde. Följden blir antingen en betungande skuldsättning för den av syskonen, som inlöser de övrigas lotter, eller också att gården säljes på offentlig auktion, varvid den ofta inropas av någon skogsjobbare. För att kunna utlösa medarvingarna får efterträdaren dessutom vanligen taga banklån på oförmånliga villkor.

Vi anse därför att en sådan lag borde införas, som främjade gårdarnas bevarande inom släkterna, varigenom jordvärdet skulle hållas mera stabilt och jordspekulationen minskas. Man kan här tänka på olika utvägar, såsom t. ex. att stämpelskatten vid försäljning till avlägsnare släkting sattes lägre än vid försäljning till oskyld. Sannolikt skulle en sådan anordning i någon mån motverka obetänksamma försäljningar av gårdarna till främmande personer. Då den dock icke komme att minska den betungande skuldsättning, som uppstår när en arvinge utlöser sina syskon, borde man som en annan utväg tänka på en lagstiftning om arvskifte av besuttna bondehemman, enligt vilken den som vid arv övertager ett sådant hemman, skulle äga rätt att tillösa sig hemmanet efter ett värderingsvärde, som står i relation till hemmanets nettoavkastning vid rationell jordbruksdrift och uthålligt skogsbruk. För att emellertid icke komma i strid med bondebefolkningens tänkesätt, skulle en sådan särslagstiftning om arvskifte icke få genomföras, förrän bondebefolkningen i olika delar av landet fått tillfälle att framlägga sina åsikter i frågan, och den borde ej heller få tillämpas på andra gårdar än sådana, vilkas ägare vid lagens ikraftträdande eller sedermera förklara sig villiga att underkasta gårdarna den nya lagen. För att underlätta utlösningarna vid arv fordras slutligen, att jordbrukets inteckningskredit blir bättre tillgodosedd än hittills, i vilken fråga nästföregående års riksdag gjorde framställning till Kungl. Maj:t.

Mot storkapitalets och de penningstarka spekulanternas förvärv av bondehemman anse vi verksamma åtgärder snarast vara av nöden. Den s. k. norrländska förbudslagen av år 1906 har i väsentlig mån varit en lag på papperet. Den har icke kunnat förebygga, att bondehemman allt fortfarande oavlatligt övergå i händerna på bolagsbulvaner och andra enskilda spekulanter. Det har försports, att Kungl. Maj:t till den nu ingående riksdagens prövning kommer att hänskjuta ett förslag om s. k.

bulvanlag. Måhända kan en sådan lag verka något gott i åsyftad riktning. Men vi tro dock, att enbart lagar av ifrågavarande slag icke komma att verksamt hejda ens bolagens fortsatta jordförvärv och än mindre den skadliga framfarten av de hundratals enskilda jordparasiterna. Det påfordras enligt vår mening, att hela det ifrågavarande spørsmålet om bondeklassens bevarande vid jordbruket upptages från i viss mån nya utgångspunkter. I första rummet krävdes en jordbrukspolitik, som gör bondejordbruket till ett lönande näringsfång, och de nys förordade åtgärderna för gårdarnas bevarande inom släkterna. Därförutom torde endast sådana lagbestämmelser hava åsyftad verkan, som göra det möjligt för de gamla hemmansägarna eller deras avkomlingar att från bolag, bolagsbulvaner och enskilda spekulanter återvinna fastigheter, vilka de sistnämnda lagt under sig i strid mot lagstiftningens syfte. Den forna svenska bördsrätten och den ännu gällande odalsrätten i Norge gävo vissa anförvanter rätt att återlösa jord, som sålts till oskylda. Vi tro icke att en dylik lagstiftning ånyo kan införas, men hålla före, att frågan om en återvinningsrätt i en eller annan lämplig form måtte tagas under omprövning vid den av oss här påyrkade revisionen av den norrländska förbudslagen.

Vad hittills sagts avser medel och utvägar för den självägande bondeklassens upprätthållande. Det finnes emellertid inom vårt land, framför allt i de norrländska bolagsbygderna men även i andra trakter, en stor klass av bönder, som icke äro brukare av egen jord. Därtill komma alla ännu kvarlevande torpare ävensom alla innehavare av lägenheter på ofri grund. Tidsomständigheterna äro enligt vår mening sådana, att en konservativ jordbrukspolitik numera icke får rygga tillbaka för radikala åtgärder med syfte att underlätta dessa ofria jordbrukares ekonomiska ställning samt överföra en möjligast stor del av dem till självägare. Därjämte måste tillses, att odlingsbar jord på de stora norrländska bolagsområdena kommer under plog och att vanhävdad jord åter bringas i kultur.

Vad den norrländska arrendelagen beträffar anse vi, att den har varit till gagn, och vi förorda en undersökning av frågan om liknande principers tillämpning även för andra grupper av arrendebbruk, särskilt mindre arrendehemman och jordtorp under de stora godsens i mellersta och södra Sverige. Det kan isynnerhet icke förnekas, att arrendatorernas i nu gällande allmänna arrendelag synnerligen snävt begränsade rätt till ersättning för å jorden nedlagda förbättringar verkar hämmande på deras jordbruksintresse och på arrendejordbrukens avkastning. Beträffande torparnas rättsliga ställning förefinnas även andra önskemål, som äro

utredda i den s. k. torpkommissionens betänkande. Vi kunna ej här taga ståndpunkt till frågan, huruvida arrendelagen i dess helhet bör omarbetas med hänsyn till här anförda önskemål eller om en särskild arrendelag, liknande den nu för vissa norrländska arrenden gällande, bör utarbetas för att tillämpas på vissa arrendebbruk inom hela riket. Denna fråga bör givetvis undersökas i sammanhang med den här förordade utredningen.

Angående den s. k. norrländska uppsiktslagens verkningar äro meningarna mera delade, och vi hysa för vår del starka betänkligheter mot vanhävdslagar överhuvud. En undersökning om den nytta, som lagen kan hava gjort, vilja vi emellertid icke motsätta oss, men vi framhålla att lagen icke kunnat framtvinga, att de stora marker ouppodlad men odlingsbar jord, som finnas på bolagsbesittningarna i Norrland och Dalarne, blivit tagna under plog och satta i växtkraft.

I första rummet böra emellertid arrendatorers och torparens möjligheter att friköpa sina jordområden ökas. Vi vilja förorda, att detta i första hand måtte ske genom frivilliga, eventuellt på statens initiativ tillkomna avtal, mellan jordägarna och brukarna. Men om det visar sig att friköpningarna icke på denna väg taga större omfattning, synes oss saken vara av så stor social betydelse, att man icke bör rygga tillbaka t. o. m. för en lag om tvångsavlösning.

En allmän eller obestämt formulerad sådan rätt till tvångsavlösning vilja vi emellertid under inga förhållanden godkänna, utan friköpningsrättens omfattning bör noggrant begränsas och i den av riksdagen beslutade lagen med största möjliga klarhet preciseras. Friköpningsrätten bör först och främst endast komma till tillämpning på sådana jordbesittningar, vilka för närvarande äro underkastade den norrländska uppsiktslagens bestämmelser, på bolagsjord i andra delar av landet, på större kronodomäner samt eventuellt på stora enskilda gods i övrigt, vilka i socialt avseende äro likställda med de föregående jordbesittningarna. Vidare bör som allmän grundsats uppställas, att endast sådana arrendehemman och torp böra få tvångsavlösas, vilka genom sin storlek och sitt läge väl lämpa sig att drivas som självständiga jordbruk. Ytterligare bör iakttagas, att man visserligen inom de nu angivna allmänna gränserna bereder så många innehavare av arrendegårdar och torp som möjligt rätten till friköp, men dock å andra sidan icke går fram så ensidigt och förhastat, att de större jord- och skogsegendomarnas avkastningsförmåga, varpå talrika arbetares utkomstmöjligheter äro beroende, lider skada.

Det lämpligaste vore måhända, att staten i samråd med jordägarna

föranstaltade om en allmän jordrannsaking inom hela riket, verkställd av sakkunniga nämnder, för vilka jordbrukarna ägde fullt förtroende. Härvid borde alla de ofria jordbruk besökas, vilka vore belägna på sådana jordbesittningar, där, enligt vad ovan föreslagits, tvångsavlösning skulle få äga rum. Bland dessa borde de arrendegårdar och torp särskilt upptecknas, vilka vore lämpade som självständiga jordbruk och vilka utan olägenhet för jordägarna borde kunna fränstyckas och hembjudas brukarna till friköpning. Arrendegårdar och torp åter, vilka vore olämpliga som självständiga jordbruk och som låge så till, att deras friköpning uppenbarligen skulle försvåra drivandet av rationellt skogsbruk eller skötseln av en större egendom, skulle icke få avsondras. Brukare av arrendehemman och torp, som enligt vad nu sagts skulle få avlösas, borde åläggas att inom viss tid uppgiva, huruvida han ville begagna sig av friköpsrätten. Innebörden av denna rätt och densamma konsekvenser, köpesummans storlek, områdets gränser, rättigheten efter friköpningen till vedbrand och mulbete o. s. v. borde dessförinnan noga klargöras för honom genom härtill lämpade personer.

Därest en sådan rörelse för friköp av beroende jordbruk kommer till stånd i större skala, borde staten underlätta densamma även genom att ställa erforderlig kredit till de ifrågakommande arrendatorernas och torparnas förfogande. Jordägarna böra icke behöva vänta på att få ut köpeskillingarna, då dessa medel omedelbart kunna vara behöfliga för dem. Lämpligast torde därför vara, att staten utbetalar lösesummorna och tager inteckningar i de friköpta lägenheterna för sina fordringar hos dessas innehavare. Ränthe- och amorteringsvillkoren för dessa statslån böra ställas så gynnsamt för låntagarna som möjligt på penningmarknaden tillåter.

Innan amorteringen tagit sin början och medan densamma ännu pågår bör staten hava rätt att övervaka, att den som sålunda med statens hjälp fått friköpa sin jord icke genom vanhävd, olämpliga stäckningar, skogsskövling o. s. v. förringar fastighetens värde och icke säljer densamma i spekulativt syfte till någon som staten icke kan godkänna som köpare. Särskilda bestämmelser om de inskränkningar i förfoganderätten över den friköpta fastigheten, som de forna arrendatorerna och torparna sålunda under viss övergångstid måste vara underkastade, böra för ändamålet utarbetas. När emellertid statslånet är slutamorterat, måste dessa inskränkningar bortfalla och de nya självägarna inträda som medlemmar i de fria hemmansägarnas krets. Tanken på att i här nämnda fall tillämpa någon form av s. k. tryggad besittningsrätt, varigenom de friköpta jordbrukarna för evärdelig tid skulle göras till åboar under

kronan, motsätta vi oss på det bestämdaste, enär vi äro förvissade om att hela reformen i så fall skulle förfuskas och bli till obotlig skada för de jordbrukare, vilkas självständighet och jordbruksintresse skulle främjas genom friköpningen.

Det har ovan framhållits, att friköpningsrätten för arrendatorer och torpare under de stora godsens icke får göras så vidsträckt, att dessa egendoms avkastningsförmåga lider skada. Ehuru vi anse, att det besuttna bondejordbruket alltid måste vara kärnan bland våra svenska jordbruk, äro vi nämligen icke blinda för att även de större egendomarna hava en viktig uppgift att fylla i livsmedelsproduktionen. Det är icke de större jordbruken, utan egentligen de större, på en och samma ägares hand samlade besittningskomplexen, som vi anse böra minskas genom lämpliga områdets avskiljande. Vi tänka härvid t. ex. på sådana bolagsegendomar, fideikommiss och andra större jordbesittningar, där jordbruket blivit i uppenbar grad vanvårdat, till följd av ägarens tryckta ekonomi, fastighetskomplexets övergång i händerna på olämpliga spekulanter, brist på arbetskraft o. s. v. Fortbeståndet åter av de större egendomarna bör främjas, när dessa genom gynnsamt läge, förstklassiga ekonomibyggnader o. s. v. väl lämpa sig att drivas som större jordbruk.

Den viktigaste frågan, som här framställer sig, är arbetarfrågan. Vi tro, att dess lösning borde ske efter den linje, som torpkommissionen för flera år sedan utstakade, nämligen övergång från stataresystemet till det s. k. statorparessystemet. På samma gång som detta sistnämnda tillförsäkrar egendomarna tillgång till stadig arbetskraft, tillgodoser det arbetarnas intressen och trevnad genom egen, god bostad med tillhörande jordområde samt lämpliga naturaförmåner jämte den kontanta lönen. Jordområdets storlek bör icke schematiskt fixeras utan få bero på förhållandena i varje särskilt fall. På somliga orter kan vara ändamålsenligt, att statorparen huvudsakligen använder sin jordlott till trädgårds-skötsel och får sin behöfliga mjölk som del av staten, på andra orter åter kan vara lämpligt att han sättes i stånd hålla egen ko. Det synes oss, som borde staten först och främst på sina egna större egendomar gå i spetsen och visa statorparens nytta. Dessutom borde staten genom sina organ för jordbrukets främjande kunna utöva en rådgivande och upplysande verksamhet för systemets införande på de enskilda egendomarna.

Vad slutligen angår nybildningen av mindre jordbruk, anse vi, att denna rörelse liksom hittills är värd understöd från statens sida. Men

vi kunna icke uraktlåta uttala som vår mening, att densamma hittills ofta blivit ledd in på oriktiga banor. De med egnahemslånen tillkomna jordbrukslägenheterna hava merendels varit för små för att ett självständigt jordbruk under på orten rådande förhållanden kunnat idkas på desamma. Därigenom har staten understött uppkomsten av en jordbrukarkategori, som för sin utkomst är hänvisad till lönearbete i industrien eller annorstädes. Vi anse, att industrien själv bör betala kostnaderna för sina arbetares bostäder, och att statslån till s. k. bostadslägenheter böra begränsas. Maximivärdet å jordbrukslägenheter, som få belånas med egnahemslån, måste redan på grund av den allmänna prisstegringen på jorden betydligt höjas. Vi anse emellertid, att höjningen bör tagas till ännu större än som motsvarar jordvärdestegringen, så att tillskapandet av verkligt besuttna jordbruk möjliggöres. Huvudsaken är vidare, att den jordareal, som tillämnas det nya småbruket, är tillräckligt stor samt har passande läge och jordmån för jordbrukets rätta bedrivande. Där- emot är det mindre viktigt, att noggranna villkor uppställas rörande byggnadernas beskaffenhet, isynnerhet boningshusens, vilka sistnämnda borde få bättras på och byggas till, när råd och lägenhet blir i framtiden. Slutligen är nödvändigt, att, då större egendomar styckas, detta icke får ske hur som helst eller på ett sätt som ger mellanhanden den största förtjänsten. Sådana styckningar böra fastmera, innan de få verkställas, godkännas av lämpliga myndigheter, som skola inhämta sakkunnig nämnds utlåtande. Då Kungl. Maj:t lär komma att till denna riksdags prövning överlämna förslag till nya författningar för egnahemslånerörelsen, är det vår förhoppning, att de nu anförda önskemålen vederbörligen beaktas.

På grund av här ovan anförda få vi hemställa,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att en allsidig utredning verkställes rörande effektiva åtgärder för den självägande bondebefolkningens bevarande vid jordbruket, innefattande bland annat frågan om en revision av den s. k. norrländska förbudslagen av 1906, ävensom frågan om lämpligheten av en lagstiftning om arvskifte av besuttna bondehemman, vilken främjar hemmanens bevarande i släkternas ägo och minskar faran av skuldsättning och

spekulation, och att Kungl. Maj:t måtte för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan giva anledning.

Stockholm den 18 januari 1919.

Olof Olsson,
Kullenbergstorp.

Karl Andersson,
Eliantorp.

Oscar Ericson,
Oberga.

Jon Jonsson,
Källeräng.

K. A. Ryberg,
Lindås.

Herman Andersson,
Grimbo.

P. S. Hedlund,
Östersund.

Aug. Månsson,
Backa.

J. N. Svedberg.
Mo.

E. G. Nilsson,
Wibberbo.

P. J. Edberg,
Erikslund.

Gustav Johanson,
Hallagården.

C. G. Olsson,
Norrhyttan.

K. A. Westman.
Broby.